

УДК:599.742.3+591.4(477.64)

Наумова О.З., Олефіренко С.В.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАЧА

У статті простежується роль особистості викладача як основного провідника значущої для суспільства інформації, головного чинника виховного процесу, авторитет його творчої і активної особистості, як важливої складової одиниці ВНЗ в організації навчально-виховного процесу; розглядається поняття професійної усталеності викладача вищої школи, виявляються вимоги, які висуває сучасна вища школа до викладача.

Ключові слова: педагогічний вплив, педагогічна майстерність, особистість, професійна усталеність, педагогічна спрямованість викладача, педагогічні здібності.

Наумова Е.З., Олефиренко С.В. Педагогические особенности преподавателя/ Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского, Кременчуг, Украина.

В статье прослеживается роль преподавателя как главного проводника важной для общества информации, главной составляющей воспитательного процесса, авторитет его творческой и активной личности, как важной единицы ВУЗа в организации учебно-воспитательного процесса; рассматривается понятие профессионального становления преподавателя высшей школы и требования, которые выдвигает современная высшая школа к преподавателю.

Ключевые слова: педагогическое влияние, педагогическое мастерство, личность, профессиональное становление, педагогическая направленность преподавателя, педагогические способности.

Naumova O.Z., Olefirenko S.V. Pedagogical Peculiarities of High School Teacher/ Kremenchuk National University named Mykhailo Ostrogradsky, Kremenchuk, Ukraine.

The role of high school teacher as the principal conductor of meaningful information to the public , as the main factor in the educational process, as an important component unit of the university in the educational process is considered in the article. The concept of sustainability of professional high school teacher, teaching skills category, as well as requirements set by modern high school to the teacher are described.

Keywords: pedagogical impact, educational skills, personality, professional stability, pedagogical orientation of the teacher, teaching ability .

Вступ

У формуванні особистості майбутнього фахівця, його світогляду, професійних якостей провідну роль відіграє викладач вищого навчального закладу. Вплив викладача ВНЗ, звичайно, відрізняється від впливу шкільного вчителя, оскільки характер стосунків між викладачами та студентами у вищому навчальному закладі значно змінюється під час навчання. Студент I курсу – це вчорашній школяр, який інколи ще остаточно не усвідомлює, для чого він прийшов навчатися у вищий навчальний заклад, студент IV–V курсу – це молодший колега, який незабаром прийде на виробництво чи буде займатися науковою діяльністю. Згідно з Національною доктриною освіти система «викладач – студент», що діє у вищому навчальному закладі, спрямована на формування особистості висококваліфікованого спеціаліста, громадянина, патріота. Дослідження багатьох педагогів і психологів (Н.Ф. Левітов, О.М. Матюшкін, Б.М. Теплов, В.П. Давидов, В.Н. Струманський та ін.) підкреслюють зв'язок процесу формування особистості з тим впливом, який справляє викладач на розум і почуття вихованців. Викладач вищої школи має бути як висококваліфікованим ученим, фахівцем, науковцем, так і вихователем. На відміну від учителя школи, викладачі вищих навчальних закладів не

проходять спеціальної педагогічної підготовки, що несприятливо впливає на процес зростання їхньої педагогічної майстерності.

У процесі педагогічної діяльності викладачі зазнають істотних труднощів, пов'язаних з умінням швидко орієнтуватися у змінених умовах, знаходити оптимальні рішення у позаштатних ситуаціях і зберігати при цьому витримку і самоконтроль, тобто мати певний рівень розвитку професійної усталеності в педагогічній діяльності. Професійна усталеність викладача – синтез властивостей і якостей його особистості, що дає можливість у межах здійснення своєї професійної діяльності протягом тривалого часу виконувати її впевнено, самостійно, без емоційного напруження в різних, часто непередбачених умовах, з мінімальними помилками. Структура професійної усталеності викладача вищої школи дещо відрізняється від структури професійної усталеності вчителя, хоча сукупність головних взаємопов'язаних компонентів залишається інваріантною [6, с. 18]. Це такі компоненти:

1. Мотиваційний компонент: наявність мотивації на досягнення успіху; упевненість у собі як викладачеві; задоволення діяльністю.

2. Емоційний компонент: відсутність емоційного напруження, страху перед аудиторією; уміння регулювати свої емоційні стани; наявність вольових якостей.

3. Особистісний компонент: методологічна рефлексія; швидкість реакції на поведінку аудиторії й окремих студентів; нормальна втомлюваність.

4. Професійно-педагогічний компонент: уміння приймати педагогічно доцільне рішення у нестандартних ситуаціях; знання та вміння викладача (професійні, психолого-педагогічні, загальні); стійка потреба у самоосвіті, самопізнанні.

Традиційно основними завданнями наставників вважаються згуртування колективу студентської групи, допомога студентам адаптуватися до умов навчання у вищій школі, а також до умов майбутньої професійної діяльності, залучення студентів до громадського життя вищого навчального закладу. У сучасній педагогіці і психології починає переважати підхід до виховання як до

створення умов для саморозвитку особистості майбутнього фахівця, професіонала, високоосвіченої і культурної людини.

Принципи рівності, партнерства і взаємної поваги мають важливе значення у вищій школі. Процеси навчання і виховання можуть бути повноцінними лише тоді, коли вони є взаємними, коли навчається і виховується не лише студент, а й викладач. Педагогічний процес розглядається як спільна діяльність, діалог рівноправних учасників і таким чином переводиться на рівень міжособистісних стосунків.

Найактуальніше завдання виховної роботи у вищій школі – з'ясування того, наскільки нав'язаний масовою культурою образ (психологічний портрет еталонної людини, на яку орієнтується сучасна молодь: підприємницька, вольова і цілеспрямована людина, яка здатна відстоювати свої позиції, має прагматичне мислення і високий професіоналізм) міцно вкоренився у свідомість студента, наскільки він є конгруентним українській ментальності, а також обов'язкове визначення певної позиції стосовно його, виходячи з цілей навчально-виховного процесу.

На сучасному щаблі розвитку вищої цивілізації зростає роль особистості викладача як основного провідника значущої для суспільства інформації, головного чинника виховного процесу, зростає вагомість його позиції в суспільстві, оскільки через діяльність педагога та його вплив формується громадянин, зміцнюється інтелектуальний та духовний потенціал нації.

Викладач вищої школи вирішує різноманітні педагогічні завдання, що є відображенням специфіки його професійної діяльності. Тому його професійна культура складається з декількох самостійних видів діяльності – навчально-методичної, науково-дослідної, виховної, суспільно-педагогічної.

Викладач має справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті – з людиною. Від нього, від його вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, місце і роль у житті.

При досягненні позитивного результату у навчально-розвиваючо-виховному процесі ВНЗ провідне місце належить, безумовно, педагогу. Від

його вміння організувати цей процес залежить успіх у подальшій діяльності вихованців. Поки існує школа, непорушною істиною залишаються слова К.Д.Ушинського: «У вихованні все повинно базуватися на особистості вихователя, тому що виховна сила впливає тільки з живого джерела людської особистості. Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця, який проникає в характер навчання та виховання неможливе. Тільки особистість може вплинути на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна сформувати характер» [5, с. 18].

Поняття особистості педагога безпосередньо пов'язане з його положенням у педагогічному світі, громадськості, суспільстві. Характерні риси особистості педагога відображають сучасне суспільство (економіку, духовність, політику, культуру). «Особистість як суспільний індивід не є окремою (яка сама регулюється) системою, не є одиничним елементом суспільства, із сукупності яких будується і за допомогою якої функціонує суспільство», – писав Б.Г.Ананьєв [1, с.186]. Особистість педагога формується і проявляється у колективі і через колектив, через найближче оточення, через суспільство загалом. Особистість педагога розпочинається з визначення соціальної функції, соціальної ролі. Проте «відігравання» ролі не є особистістю педагога. Особистість педагога є його вільним, усвідомленим ставленням до ролі. Прийняття чи не прийняття соціальної ролі педагога є визначальним у становленні педагога як особистості. У першому випадку соціальна роль приймається педагогом як частина свого життя, відповідальний вчинок, драма, що і характеризує його як особистість.

Особистість як рівень професійної підготовки педагога є вираженням особистості як способу і рівня існування людини, характеристикою і рівнем розвитку людини, її соціальною значущістю. Педагог-особистість, як рівень професійної підготовки педагога, має здатність людини до вільних, самостійних і відповідальних дій відповідно до своєї позиції, моралі, переконань. Вчинки такого педагога можуть виходити за межі рольових обмежень і нормативних правил. Педагог-особистість є «суб'єктом, який

здібний на вчинок» (М.М.Бахтін), саме із вчинку у розумінні М.М.Бахтіна «розпочинається особистість» педагога [2, с.37].

Педагог-особистість вступає в діалог з навколишнім світом. Саме діалогічні стосунки з іншими дозволяють йому розуміти їх, розуміти соціальну відповідальність як переконання, мораль, а не тільки як юридичну і дисциплінарну відповідальність. Для педагога-особистості властива повага до себе і до інших, сприйняття різних поглядів, парадигм, підходів, принципів, методів. Педагог-особистість здібний до сприйняття різних культур, що відкриває можливість до духовного сприймання світу [4,с.62]. Які вимоги ставить сучасна вища школи до викладача? У характері розв'язання саме цього завдання проявляється педагогічна спрямованість особистості. З аналізу наукової літератури і практичних досліджень виділяють такі основні властивості педагога, що проявляються на рівні «педагог-особистість» професійної підготовки:

- об'єктивне сприймання реальності;
- розвиненість творчих здібностей;
- орієнтація на духовні цінності;
- повага до намірів і бажань інших;
- відстоювання і впровадження у життя своїх переконань.

Важливим є також педагогічна спрямованість викладача. Під педагогічною спрямованістю розуміється, перш за все, інтерес викладача до педагогічної діяльності та здатність нею займатися. Спрямованість включає цілі, мотиви і емоційне ставлення до діяльності (любов, задоволення та інші потреби). У професійній спрямованості можна виділити її основні параметри:

1. Якою мірою педагогічна діяльність значуща чи маскується вона іншими цілями?
2. Як пов'язана педагогічна спрямованість з іншими видами спрямованості (наука, мистецтво, громадсько-корисна діяльність)?
3. Які труднощі мають місце у професійній діяльності викладача та як вони долаються?

Досягнення високої майстерності у навчанні й вихованні особистостей великою мірою залежить від особистих якостей педагога. І в першу чергу від його педагогічних здібностей. Під здібностями до педагогічної діяльності розуміють певне поєднання психологічних та особистісних якостей вчителя, що забезпечують досягнення високих результатів у навчанні і вихованні. Дослідження психологів показали, що педагогічна діяльність вимагає не тільки спеціальної організації і певних умінь та навичок, але й цілого ряду психологічних особливостей, які належить до категорії педагогічних здібностей.

Висновок

Роль викладача вищої школи має соціальне значення і займає одне з центральних місць у формуванні національної свідомості і духовної культури українського суспільства. Сьогодні сучасне суспільство потребує не вузьких спеціалістів – носіїв окремих виробничих функцій, а всебічно розвинених соціально активних особистостей, які мають фундаментальну наукову освіту, багату внутрішню культуру. Професійна педагогічна діяльність викладача може розглядатися як цілісна динамічна система. Авторитет викладача – це інтегральна характеристика його професійної, педагогічної та особистісної значущості в колективі, яка виявляється через взаємини з колегами та студентами та впливає на ефективність навчально-виховного процесу. Проведений аналіз даних, що пропонується науковою літературою, дозволив намалювати такий портрет особистості викладача:

- Здібності, уміння, знання, навички: високий рівень інтелекту, професійні знання, уміння гарно подати матеріал; організаторські здібності; уміння здійснювати індивідуальний підхід до студента.
- Спрямованість і мотивація діяльності, захопленість.
- Якості, пов'язані з темпераментом: розважливість, сензитивність, відповідність реакції зовнішньому збуднику.
- Комунікативні якості: комунікабельність, почуття міри, педагогічний такт, товариськість, соціальна чутливість (емпатія).

Визначальну роль у процесі пізнання, що здійснюється крізь призму соціальної взаємодії, відіграє сумісна співпраця викладача та студента. Співпраця реалізується на основі виконання певних навчально-виховних завдань. Рівень їх виконання залежить від сприймання учнями їх життєвої необхідності.

Література:

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л., 1968.– 320 с.
2. Бех І.Д. Особистість у фокусі новітніх ідей.// Педагогічна газета. – 2005. – №1. – С. 2
3. Зязюн І.А., Базилевич Н.Г. Педагогічна майстерність// Сучасні проблеми вищої освіти. – Миколаїв, 1998. – 32 с.
4. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. // Педагогика и психология. – 1979. – №1. – С. 32-38.
5. Лосева Н.М. Самовдосконалення викладача. – Навч. метод. посібн. – Донецький нац. університет. – Донецьк, 2004. – 300 с.
6. Радул В.В. Соціально-педагогічна зрілість. – Навч. посібн. – Кіровоград: «ІмексЛТД», 2002. – 243 с.

References:

1. Ananiev B.G. Chelovek kak predmet poznaniya.– L., 1968.–320 s.
2. Bekh I.D. Osobystist u fokusi novitnih idey.//Pedagogica i psyhologia.– 2005.– №1.– 2s.
3. Ziaziun I.A., Bazylevych N.G. Pedagogichna maysternist.//Suchasni problem vyshchoyi osvity.–Mykolaiv, 1998.–32s.
4. Leontiev A.A. Pedagogicheskoye obshchehye.// Pedagogica I psyhologia.–1979.– №1.–s.32-38.
5. Loseva N.M. Samovdoskonalennia vykladacha.–Navch.metod.posibn.– Donetsky nat.universytet.– Donetsk, 2004.– 300s.
6. Radul V.V. Sotsialno pedagogichna zrilist. –Navch.posibn.– Kirovograd:”ImeksLTD”, 2002. – 243s.